

Натаниел Хоторн
Голямото каменно лице

Един следобед, когато слънцето се готвеше да залезе, едно момченце седеше с майка си пред вратата на тяхната къщичка. Разговаряха за Голямото каменно лице. Достатъчно бе да вдигнат поглед, за да го видят ясно, макар да не бе на много мили от тях. Слънцето озаряваше чертите му.

Какво представляваше Голямото каменно лице?

Обградена от множество величествени планини, долината бе така просторна, че даваше подслон на няколко хиляди заселници. Част от тези добри хора живееха в колиби от неодамнани стволове, заобиколени от тъмни гори по стръмните и мъчно достъпни планински склонове. Други обитаваха удобни земеделски ферми и обработваха богатата почва по заоблените хълмове и равните части на долината. Трети пък се бяха струпали в многолюдни селища, където буйни планински потоци, спуснали се от високите си извори, бяха улавяни и опитомявани от човешкото умение, за да движат машините в памучните фабрики. С две думи, обитателите на долината бяха многобройни и водеха най-разнообразен начин на живот. Всички те обаче, възрастни и деца, по един или друг начин бяха свързани с Голямото каменно лице, макар някои да имаха дарбата да различават това огромно природно явление по-ясно от всичките си съседи.

И така. Голямото каменно лице бе творение на Природата, създадено в изблик на величествена жизнерадост. То бе изградено върху отвесен склон на планината от няколко огромни скали, събрани по такъв начин, че гледани от подходящо разстояние напълно наподобяваха чертите на човешки образ. Сякаш някой гигант беше изсякъл собственото си подобие върху урвата. Личаха внушителният свод на челото, високо сто стъпки, издължената кост на носа, огромните устни, които биха запратали гръмовните си слова от единия до другия край на долината, ако можеха да проговорят. Наистина, приближеше ли човек твърде близо, очертанията на гигантския лик се губеха и можеха да се различат само куп огромни, масивни скали, безразборно струпани една връз друга като някакви развалини. При връщане назад обаче, удивителните черти се виждаха отново и колкото повече се отдалечаваше човек, толкова повече заприличваха на човешко лице, като възстановяваха непокътнато чувството за присъствие на божествен допир. И когато накрая облаци и величествени планински изпарения се скупчеха около него, бледнеещото Голямо каменно лице започваше наистина да прилича на живо.

Щастие бе за децата да навлизат в зрелостта с Голямото каменно лице пред погледа си, защото чертите му излъчваха благородство, а

изразът бе едновременно величав и мил, сякаш озарен от голямо, топло сърце, прегърнало в добротата си цялото човечество и оставило място за още. Поучително бе само да го гледа човек. Много хора вярваха, че долината до голяма степен дължи плодородието си на този благ образ, който непрекъснато грееше над нея, озаряваше облаците и просмукваше добротата си в слънчевите лъчи.

Както казахме в началото, едно момченце седеше с майка си пред вратата на тяхната къщичка, гледаше към Голямото каменно лице и разговаряше за него. Детето се казваше Ърнест.

– Мамо – каза то, докато титанският лик му се усмихваше, – бих искал да можеше да говори. Изглежда толкова добро, че гласът му положително трябва да е много приятен. Ако можех да срещна човек с такова лице, щях силно да го обикна.

– Ако се сбъдне едно старо предсказание – отвърна майката, – рано или късно ще се появи човек с точно такова лице.

– Какво е това предсказание, мамичко? – нетърпеливо попита Ърнест. – Моля те, разправи ми всичко за него!

И така, майката му разказа една история, която бе чула от собствената си майка, когато самата тя бе по-малка от малкия Ърнест. Една история не за отминали, а за все още предстоящи неща. И все пак, една история така стара, че дори индианците, които населяваха долината по-рано, я бяха научили от предците си, на които, твърдяха те, била пошепната от планинските потоци и вятъра, шушнеш между върховете на дърветата. Същността на приказката се свеждаше до това, че в един бъдещ ден тук щяло да се роди момче, орисано да стане най-великият и благороден човек на времето си и чието лице, когато възмъжее, щяло напълно да прилича на Голямото каменно лице. Мнозина измежду старомодните хора, както и немало младежи в пламъка на надеждите си, хранеха упорита вяра в това старо поверие. Други обаче, които бяха повече опознали света, бяха търсили и чакали докато им омръзне, без да видят мъж с такова лице, нито пък някой особено по-велик или благороден от съседите си, бяха стигнали до заключението, че това са просто празни приказки. Всеки случай, великият мъж от поверието още не се бе явил.

– О, мила мамичко – извика Ърнест, като плесна с ръце над главата си, – надявам се, че ще доживея да го видя!

Майката бе любяща и разсъдлива жена и разбра, че най-разумно е да не обезсърчава благородните надежди на малкото си момче. Затова само му каза:

– Може би ще го видиш.

А Ърнест никога не забрави приказката, която майка му бе разправила. Винаги се сещаше за нея, щом погледнеше към Голямото каменно лице. Той прекара детството си в дървената къщичка, в която бе роден, слушаше майка си и бе нейна подкрепа в много неща, като помагаше с малките си ръце и още повече с любещото си сърце. И така от щастливо, но често пъти замислено дете, той израсна в тих и кротък, скромен момък. Загоряло от слънцето поради полската работа, лицето му бе озарено от по-голяма интелигентност, отколкото на мнозина юноши, обучавани в прочути училища. И все пак Ърнест не бе имал друг учител освен оня, в който се бе превърнало за него Голямото каменно лице. Когато тежкият дневен труд приключеше, той се взираше часове наред в него, докато започнеше да му се струва, че тези огромни форми го забелязват и му отправят мила и насърчаваща усмивка в отговор на собствения му благоговееен израз. Не бива да се наемаме да твърдим, че това е било грешка, макар че Лицето може да е гледало към Ърнест не по-мило, отколкото към целия останал свят. Тайната се състоеше в това, че момчето в своята нежна и простодушна доверчивост откриваше нещо, което другите хора не можеха да съзрат. И по такъв начин любовта, отправяна към всички, ставаше само негово достояние. По това време из долината се пръсна слух, че великият мъж, предсказан преди много векове, който трябвало да прилича на Голямото каменно лице, най-подир се бил явил. Изглежда преди много години някакъв младеж напуснал долината и се установил в едно отдалечено пристанище, където, след като събрал малко пари, отворил магазинче. Името му – само че никога не успях да разбере дали това бе истинското му име, или прякор заради нрава и житейския му успех – бе Златолюб. Пресметлив и работлив, надарен от Провидението с онова неразгадаемо качество, което води до така наречения от хората късмет, той станал изключително богат търговец и собственик на цяла флотилия кораби с огромни трюмове. Всички страни по земята сякаш обединяваха усилията си, с единствената цел да прибавят с пълни шепи към непрекъснато растящото огромно богатство на този единствен човек. Мразовитите области на Севера, разположени почти в мрачните сенки на Арктическият кръг, му изпращаха своята дан под формата на кожи. Горещата Африка пресяваше за него златоносните пясъци на реките си и събираше слоновата кост от бивните на огромните слонове в горите си. Изтокът му поднасяше тежки тъкани и подправки, чай и блясък на диаманти, искрящата чистота на големи бисери. Океанът, за да не остане по-назад от сушата, даваше могъщите си китове, та да може господин Златолюб да продаде добитото от тях масло и

да спечели. Каквато и да беше стоката отначало, попаднала в ръцете му, тя се превръщаше в злато. За него можеше да се каже като за Мидас от легендата, че каквото и да докоснеше с пръст, започваше да блести, пожълтяваше и мигом се превръщаше в благороден метал или което му харесваше още повече – в купчини монети. И когато господин Златолюб бе толкова забогатял че му трябваша сто години само за да преброи богатството си, той си спомни за родната долина и реши да се върне в нея, за да дочака края на дните си там, дето те са започнали. С такива намерения той изпрати един даровит архитект да му построи палат, достоен да живее в него човек с такова огромно богатство.

Както казах по-горе, в долината вече се говореше, че господин Златолюб се е оказал човекът от преданието, чакан напразно толкова дълго, и че чертите му носят пълна и неоспорима прилика с Голямото каменно лице. Хората с още по-голяма готовност повярваха в истинността на това, когато видяха великолепното здание, издигнато като с вълшебно заклинание на мястото на старата му, очукана от вятъра бащина къща. Отвън бе облицовано с така ослепително бял мрамор, че изглеждаше сякаш цялата постройка ще се сто пи под слънчевите лъчи, както онези по-малки къщурки, правени от господин Златолюб от сняг в дните на детските му игри, когато пръстите му още не били дарени със способността да превръщат нещата в злато. Имаше богато украсена входна арка, подкрепяна от високи колони, под която бе разположена величествена врата със сребърни дръжки, изработени от някакво дърво с шарки, донесено отвъд морето. Прозорците, издигнати от пода до тавана във всичките великолепни стаи, имаха по едно огромно цяло стъкло, прозрачно и чисто, по-чисто и от вакуум, както приказваха хората. Едва ли някой е бил допуснат да види вътрешността на палата, но се приказваше, и това много приличаше на истина, че тя е много по-величествена от фасадата – дотолкова, че онова, което се прави от желязо и бронз в другите къщи, тук било от сребро и злато. Спалнята на господин Златолюб особено правела такова блестящо впечатление, че никой обикновен смъртен не би могъл да затвори очи в нея. Но от друга страна, господин Златолюб бе вече така привикнал към богатство, че навярно не би могъл да отпусне клепащи, ако не е сигурен, че неговият блясък ще си пробие път под тях.

Жилището бе завършено в срок. После дойдоха майстори с великолепни мебели и накрая цял полк бели и черни прислужници – квартир-майстерите на господин Златолюб, чиято царствена особа се очакваше да пристигне към залез слънце. През това време нашият приятел Ърнест

не можеше да намери мира от мисълта, че великият човек, благородният човек, мъжът от преданието, след толкова столетия бавене най-после щеше да се появи, в родната долина. Разбираше, макар да бе още момче, че с огромното си богатство господин Златолюб можеше по безброй начини да се превърне в ангел на благотворителността да започне да ръководи човешките дела с добротата и всеобхватността на усмихнатото Голямо каменно лице. Изпълнен от вяра и надежда, Ърнест не се съмняваше, че приказките на хората са истина и че сега ще съзре живото подобие на онзи чудесен образ от планинския склон. Докато момчето все още гледаше нагоре от долината и както винаги си представяше, че Голямото каменно лице му отговаря с благ поглед, шум от колела започна бързо да приближава по лъкатушещия път.

– Идва! – развика се тълпата хора, дошли да видят пристигането. – Пристига великият господин Златолюб.

Екипаж, теглен от четири коня, излетя иззад завоя. В него, наполовина подала се от прозореца, личеше физиономията на стареца – кожата бе така жълта, сякаш собствената му мидасова ръка я бе превърнала в злато. Имаше ниско чело, малки остри очички, гъсто обиколени от безброй бръчици и много тънки устни, които правеше още по-тънки, като силно ги стискаше.

– Образът му е точно като на Голямото каменно лице! – викаха хората. – Точно така. Древното предание е вярно. Ето го най-после великият мъж!

И, което много озадачи Ърнест, те изглежда наистина вярваха, че приликата, за която говорят, е налице. Край пътя се случиха една просякиня с две просячета, скитници някъде отдалече. Докато минаваше екипажът, те протегнаха ръце и извисиха горестно гласове, като сърцераздирателно молеха за милостиня. Една жълта, прилична на птичи крак ръка – същата, която бе награбила толкова голямо богатство – се протегна през прозореца на екипажа и пусна на земята няколко медни монети. Изглежда, макар името на великия човек да бе Златолюб, не по-малко щеше да му подхожда прякора Грошодар. И все пак, хората завикаха искрено и убедено повече от всякога:

– Той носи образа на Голямото каменно лице! А Ърнест се извърна, натъжен от сбръчканата хитрост на това алчно лице и се загледа нагоре, където сред събиращата се мъгла, позлатено от последните слънчеви лъчи, все още можеше да се различи прекрасното лице, оставило своя отпечатък в неговата душа. Чертите му го ободриха. Какво ли искаха да кажат благите устни?

– Ще дойде! Не бой се, Ърнест, човекът ще дойде! Годините минаваха и Ърнест вече не беше момче. Бе порасъл и станал вече млад мъж. Обитателите на долината почти не го забелязваха, тъй като не виждаха нищо особено в начина му на живот, освен дето след приключване на дневната работа, той все още обичаше да се уединява и да съзерцава Голямото каменно лице. В техните очи това бе глупост наистина, но можеше да му се прости, още повече че Ърнест бе трудолюбив, любезен, услужлив и не пренебрегваше никога от задълженията си, за да задоволява този празен навик. Те не знаеха, че Голямото каменно лице се бе превърнало за него в учител и че чувството, изписано върху него, щеше да обогати сърцето на младия мъж и да го изпълни с една отзивчивост по-голяма и по-дълбока, отколкото в което и да било друго сърце. Не знаеха, че от това щяха да се родят мъдрост, по-голяма от тази, която можеше да се научи в книгите, и живот по-добър от оня, който можеше да се изгради върху съсипания живот на други хора. Нито пък си даваше сметка Ърнест, че мислите и чувствата, които идваха у него така естествено, в полето, край огнището и навсякъде, щом останеше насаме със себе си, бяха по-възвишени от ония, които разменяше с другите хора. Простодушен – както когато майка му за пръв път му разказа старото поверие, – той гледаше чудното лице, огряло долината, и все се чудеше защо ли човешкият му двойник така забавя появяването си.

По това време клетият господин Златолюб бе вече мъртъв и погребан. Най-странното в цялата тая работа бе, че богатството му, което бе смисълът и солта на живота му, се стопи преди смъртта и от господин Златолюб не остана нищо – превърна се в жив скелет, покрит с набръчкана жълта кожа. След стопяването на златото му бе общопризнато, че в края на краищата не съществува такава поразителна прилика между противните черти на фалиралия търговец и онова величествено лице върху планинския склон. И така, хората престанаха да му оказват почести докато бе жив, и тихомълком го предадоха на забвение след неговата кончина. Наистина, от време на време споменът за господин Златолюб възкръсваше във връзка с великолепия палат, построен от него, и отдавна превърнат в хотел за подслоняване на гостите, които всяко лято пристигаха на тъпци да посетят прочутата природна забележителност – Голямото каменно лице. И така, след като господин Златолюб бе развенчан и захвърлен в сянка, явяването на мъжа от преданието предстоеше.

Случи се така, че един от синовете на долината се бе записал войник преди сума години и след много тежки битки сега бе станал

прославен командир. Както и да го нарече историята, той бе известен по военни лагери и бойни полета под прекора Огън и кръв. Този изхабен от войната ветеран, сега отпаднал от възрастта и раните си, изтощен от шума на военния живот, от боя на барабана и свирката на тръбата, които от толкова време звънтяха в ушите му, напоследък бе дал да се разбере, че е решил да се върне в родната долина с надежда да намери покой там, където си спомняше, че го е оставил. Обитателите на долината, неговите стари съседи и порасналите им деца, бяха решили да приветствуват за добре дошъл прославения воин с оръдеен салют и обяд. С още по-голям ентузиазъм бе обявено, че сега, най-после, приликата с Голямото каменно лице се явила на бял свят. Разправяше се, че някакъв адютант на Огън и кръв, като минавал през долината, бил поразен от приликата. Нещо повече – съучениците и отдавнашните познати на генерала бяха готови да потвърдят под клетва, че доколкото си спомнят, въпросният генерал изключително приличал на величествения образ, дори когато бил момче, само че това съвсем не им било хрумвало тогава. Ето защо възбуждението в долината бе голямо и мнозина, на които и През ум не им бе минавало да погледнат към Голямото каменно лице години наред, сега с часове зяпаха към него, та да разберат как точно изглежда генерал Огън и кръв.

В деня на голямото празненство Ърнест и всички други от долината оставиха работата си и отидоха на мястото, подготвени за угощение на открито. Докато приближаваха, чуха силния глас на преподобния доктор Бетълблест, който молеше благословия за хубавите неща, разположени пред него, и за изтъкнатия приятел на мира, в чиято чест те бяха подредени. Масите бяха наредени на място, където гората бе изсечена, оградено с дървета, ако не се брои пролуката на изток, която позволяваше да се види в далечината Голямото каменно лице. Над стола на генерала – реликва от дома на Вашингтон – имаше арка от зелени клонки. В тях и около тях бе вплетен лавър, знамето на страната, под което той бе спечелил победите си и което се спускаше свободно от арката. Нашият приятел Ърнест застана на пръсти с надежда да зърне чествувания гост, но около масите се бе струпала голяма тълпа, любопитна да чуе тостовете и речите и да улови всяка дума, която можеше да се отрони от устните на генерала. Освен това, група доброволци, изпълнявайки ролята на охрана, безмилостно ръчкаха с щиковете си всеки по-кротък човечец в тълпата. Така че Ърнест със свития си характер бе избутан почти най-отзад, откъдето виждаше физиономията на Огън и кръв толкова добре, колкото и ако последният все още блестеше на бойното поле. За да се

утеши, той се обърна към Голямото каменно лице, което като верен и стар приятел отвърна на погледа му и му се усмихна през горската просека. Все пак, през това време можеше да чува най-различни забележки, сравняващи чертите на героя с образа върху далечния планински склон.

– Досуц същото лице! – викаше един човек, като подскачаше от радост.

– Пълна прилика, наистина! – отвръщаше друг.

– Прилика! Глупости! Може да се каже, че това е самият Огън и кръв, отразен в някакво чудовишно голямо огледало! – крещеше трети. – И защо не? Той без съмнение е най-великият човек на този или на който и да било друг век!

Тогава и тримата нададоха силен вик, който наелектризира тълпата и предизвика рева на хиляди гърла. Той заеча миля след миля из планините, докато човек можеше да си помисли, че Голямото каменно лице е включило в него гръмотевичното си дихание. Всички тия забележки и огромният ентузиазъм още повече заинтригуваха нашия приятел и вече през ум не му минаваше да се съмнява, че най-подир планинският лик е намерил човешкия си двойник. Наистина, Ърнест си бе представял, че този дълго чакан човек ще се появи в някой миролюбив образ, ще говори мъдро, ще върши добро и ще прави хората щастливи. Но погледнал по навик широко на нещата, с цялото си простодушие той се примири с Провидението само да избира начините, по които да прати благословиата си на човечеството, и успя да проумее, че голямата цел може да бъде постигната дори от воин с окървавена сабя, стига непостижимата мъдрост да сметне за нужно да уреди нещата по тоя начин.

– Генерала! Генерала! – викаха сега. – Млък! Тишина! Огън и кръв ще произнесе реч.

Така беше. Махнаха покривката, пиха сред аплодиращи викове за здравето на генерала, а сега той стоеше изправен, за да благодари на компанията. Ърнест го видя. Виждаше се там, над раменете на тълпата, от двата блестящи еполета и везаната яка нагоре, под арката зелени клонки с вплетен лавър и знамето, спуснато сякаш да му пази сянка. В полето на зрението му, през просеката в гората се виждаше и Голямото каменно лице. Имаше ли наистина такава прилика за каквато говореше тълпата? Уви, Ърнест не можа да я открие. Съзря обрूलено от битките, обветрено лице, пълно с енергия, изразяващо желязна, воля, но богатата мъдрост и дълбоката проникновена отзивчивост напълно отсъстваха от образа на Огън и кръв. Дори ако Голямото каменно лице можеше да приеме такъв, строг заповеднически израз, по-меките му черти пак щяха

да го облагородят.

– Това не е мъжът от преданието – въздъхна Ърнест, докато се измъкваше от тълпата. – Дълго ли още трябва да чака светът?

Мъглите се бяха скупчили около далечния планински склон, където личаха огромните и величави черти на Голямото каменно лице. Величави, но благи, сякаш някакъв могъщ ангел седеше сред хълмовете и се загръщаше в облачни одеяния от злато и пурпур. Докато гледаше, Ърнест почти не можа да повярва, че цялото лице се озари от една усмивка, която ставаше все по-лъчезарна, макар устните да не се движеха. Може би такова впечатление създаваше спусналото се на запад слънце, чиито лъчи си проправяха път през тънкия слой изпарения, застанали между него и предмета, който съзерцаваше. както винаги ставаше, ликът на неговия приятел върна надеждите на Ърнест, все едно че изобщо никога не са били измамвани ...

– Не бой се, Ърнест – каза сърцето му, сякаш прошепна Голямото каменно лице, – не бой се, Ърнест, той ще дойде.

Бързо и незабелязано отминаха още години. Ърнест пак живееше в родната си долина и вече бе мъж на средна възраст. По някакъв необясним начин той бе станал известен сред хората. Както и по-рано изкарваше с труд прехраната си и продължи да бъде все същият простодушен човек. Само че бе мислил и преживял толкова неща, толкова много от най-хубавите си часове бе отделил на безкористни надежди за някакво голямо добро към хората, че сякаш бе разговарял с ангели и без да иска, бе черпил от тяхната мъдрост. Това личеше в кротката и разумна благообразност на всекидневния му живот, чието спокойно течение бе оставило широка зелена ивица по цялото си протежение. Не минаваше нито един ден, през който светът да не стане по-добър само защото този човек, скромнен какъвто си бе, живееше в него. Нито веднъж не излезе от руслото на собствения си живот и все пак се превърна в благослов за околните. Почти без да иска стана и проповедник. Чистата и възвишена простота на мисълта му, която в част от проявите си приемаше формата на безмълвно вършени добрини, се изяви и в речта му. Той говореше истини, които въздействаха и оформяха начина на живот на ония, които го слушаха. Слушателите му навярно и не подозираха, че Ърнест, техният съсед и близък приятел, е нещо повече от обикновен човек. Ърнест допускаше това най-малко от всички. И все пак, като ромон от планински ручей, устните му отронваха мисли, които не бяха хрумвали на никое човешко Същество.

Когато след време въображението на хората охладня, те с готовност

признаха, че погрешно са приели съществуването на някаква прилика между непреклонните черти на генерал Огън и кръв и благия образ от планинския склон. Но ето че отново във вестниците се появиха множество съобщения, според които подобие на Голямото каменно лице се бе появило върху широките рамене на някакъв известен държавник. Както господин Златолюб и Огън и кръв той бил роден в долината, но я бил напуснал като младеж, за да се залови за правото и политиката. Вместо златото на богаташа и сабята на воина, той притежавал език, който бил по-силен от двете заедно. Толкова бил сладкодумен, че каквото и да кажел, слушателите му не могли да не повярват – черното изглеждало бяло, а бялото черно, защото, когато пожелаел, той превръщал дъха си в някаква блестяща мъгла, с която затъмнявал естествената дневна светлина: Езикът му наистина бил магически инструмент – понякога трещял като гръмотевица, друг път чуруликал като най-нежна музика. Това било бойна тръба и маслиново клонче, а когато ставало дума за нещо друго, сякаш придобивал и душа. В интерес на истината това бе чудесен човек. Когато езикът му бе спечелил всичките успехи, които може да си представи човек, когато речта му бе вече слушана в парламенти и двореци на принцове и владетели, когато то бе направила известен в цял свят, макар и като човек, дерящ гласа си под път и над път, неговите съотечественици най-после решиха да го изберат за президент. Още преди това – всъщност откакто започна да се превръща в знаменитост – почитателите му захванаха да намират прилика между него и Голямото каменно лице. Тази прилика така ги поразил, че изтъкнатият джентълмен стана известен в цялата страна с прякора Каменоглав. Смяташе се, че тази фраза твърде много увеличава политическите му шансове, защото какъвто е случаят и при папата, никой не може да стане президент, без да приеме различно от собственото си име.

Докато приятелите му правеха каквото могат, за да го издигнат за президент, Каменоглав, както бе нареден, тръгна да посети долината, където бе роден. Разбира се, той нямаше друго намерение освен да се здрависа със съгражданите си и нито помисли, нито пък го бе грижа за ефекта, който пътуването му през страната би имало върху изборите. За посрещането на прочутия държавник бяха направени огромни приготовления – цяла кавалкада потегли да го посрещне при границата на щата, а всички хора оставиха работата си и се наредиха край пътя, за да го видят, като минава. Сред тях бе и Ърнест. Макар и лъган не един път, той имаше толкова доверчива и изпълнена с надежди при рода, че винаги бе готов да повярва в нещо, което, му се струваше красиво и добро.

Сърцето му бе винаги открито, така че да е сигурен, че ще приеме благословията свише, когато се яви. И ето че отново, по-жизнерадостен от всякога, той бързаше да погледне подобие на Голямото каменно лице.

Кавалкадата мина наперено по пътя, конете трополяха силно с копита и вдигнаха така плътен и висок облак прах. че ликът върху планинския склон бе напълно скрит от погледа на Ърнест. Всички първенци от околността бяха възседнали конете си – офицери от националната гвардия в униформи, членове на Конгреса, шерифа на областта, редактори на вестници, както и мнозина фермери, облекли празничните дрехи, бяха яхнали търпеливите си добичета. Гледката бе наистина великолепна, особено поради безбройните знамена, развети над конницата – върху някои от тях имаше огромни рисунки на прочутия държавник и на Голямото каменно лице, които като двама братя се усмихваха приятелски един на друг. Ако можеше да се вярва на портретите, трябва да се признае, че взаимната прилика бе наистина поразителна. Не бива да забравяме да споменем, че имаше и духовна музика, която караше планинското ехо да усилва и преповтаря високите триумфални трели, така че ефирните вълнуващи душите звуци се пръскаха по всички върхове и падини, сякаш всяко кътче на родната долина надигаше глас да поздрави изтъкнатия гост. Най-величественият ефект се получи, когато ехото върна мелодията от далечната планинска бездна, защото изглеждаше като че самото Голямо каменно лице преповтаря триумфалните звуци в потвърждение на това, че най-после човекът от преданието се е явил.

През цялото време хората подхвърляха шапките си и викаха с такъв заразителен ентузиазъм, че сърцето на Ърнест се разгорещи и той също започна да подхвърля шапка и да вика по-силно от всички:

– Ура! Ура за великия мъж! Ура за Каменоглав! – Все още обаче не го бе видял.

– Ето го! – развикаха се застаналите близо до Ърнест. – Ето! Ето! Погледнете Каменоглав и после вижте Стареца от планината и кажете не са ли като двама братя близнаци!

В средата на пищното войнство се движеше открит файтон, теглен от четири бели коня. Във файтона, оголил масивната си глава, седеше прочутият държавник – Каменоглав собственолично.

– Признай – обърна се към Ърнест един негов съсед, – Старото каменно лице най-сетне намери двойника си!

Трябва да се признае, че при първия поглед към лицето, което се усмихваше и кланяше от файтона, Ърнест си въобрази, че съществува прилика между него и стария близък лик от планинския склон. Челото с

неговата масивност, широта и благородство, както и всички останали черти бяха наистина смело и ярко изсечени, сякаш подражавайки не просто на герой, а на някакъв титан. Но възвишеността и величието, внушителният израз на божествена отзивчивост, които озаряваха планинския образ и придаваха на огромната гранитна маса дух, напразно биха били търсени тук. Нещо липсваше по начало или пък си бе отишло. Ето защо изключително надареният държавник постоянно имаше отегчен израз в хлътналите си очи, като някакво дете, чиито играчки отдавна не са за неговата възраст, като човек с огромни възможности и дребнави цели, чийто живот въпреки всичките високи постижения бе останал празен и безцелен, защото никакъв висок идеал не го бе свързал с действителността.

Въпреки това съседът на Ърнест го мушкаше с лакът и настояваше за отговор.

– Признай! Признай! Не е ли той точно като портрет на твоя Старец от планината?

– Не! – отвърна безцеремонно Ърнест. – Приликата, която виждам, е незначителна, ако изобщо я има.

– Толкова по-зле за Голямото каменно лице! – отвърна съседът и пак поде вика в прослава на Каменоглав.

А Ърнест се извърна натъжен и почти обезверен – това бе най-горчивото от всичките му разочарования: да види човек, който би могъл да изпълни поверието, а не бе пожелал да стори това. През това време конницата, знамената, музиката и файтонът отминаха, сподирени от гласовитата тълпа, като позволиха на праха да слегне и пак да открие Голямото каменно лице, с величието, което излъчваше от незапомнени времена.

– Ей, Ърнест, ето ме! – сякаш шепнеха благите устни. – Аз чакам по-дълго от тебе и пак не ми е омръзнало. Не бой се – човекът ще се яви.

Годините тичаха напред, като се настъпваха по петите в бързината си. Започнаха вече да носят бели кичури и да ги пръскат из косата на Ърнест, издълбаха благородни бръчки върху челото му и бразди по бузите. Той бе остарял. Но не напразно – мъдрите мисли в главата му бяха повече от белите косми върху й. Бръчките и браздите бяха надписи, издълбани от Времето, оставило в тях хроники на мъдростта, изпитана в продължение на цял един живот. А Ърнест вече не бе неизвестен. Без да се бори за нея, без да я търси, славата, която мнозина гонят, бе дошла и го бе направила прочут по широкия свят, отвъд границите на долината,

в която така скромно бе живял. Университетски професори и дори градски първенци идваха отдалече, за да видят Ърнест и да разговарят с него. На шир и дълж бе литнала вестта, че този прост земеделец има идеи различни от останалите хора – идеи, добити не от книгите, а от нещо повзвишено – от някакво вечно и близко божество, сякаш бе беседвал приятелски с ангели всекидневно. Независимо дали бяха мъдrecи, държавници или филантропи, Ърнест приемаше посетителите с оная мека откровеност, която бе характерна за него още от детските му години, и открито беседваше с тях за онава, което лежеше на повърхността или бе дълбоко скрито в неговата или техните души. Докато разговаряха, лицето му се зачервяваше, без той да разбере, и грееше към тях с някаква мека вечерна светлина. Потънали в размисъл върху задълбочеността на тези беседи, гостите му поемаха по своя път и като минаваха през долината, спираха да погледнат Голямото каменно лице, като си мислеха, че са видели някъде неговото човешко подобие, но не можеха да се сетят къде.

Докато Ърнест растеше и остаряваше, щедрото Провидение бе дарило света с нов поет. И той бе роден в долината, но бе прекарал по-голямата част от живота си далеч от този романтичен край, леейки сладката си песен сред шума и врявата на градовете. Планините, които му бяха близки в детството, често издигаха заснежени върхове в прозрачната атмосфера на стиховете му. Не бе забравено и Голямото каменно лице – поетът го бе увековечил в една ода, достойна да бъде произнесена от собствените му величествени устни. Можеше да се каже, че този човек се бе спуснал от небето, обсипан с чудесни дарби. Ако възпееше някоя планина, погледите на всички съзираха някакво по-голямо величие, полегнало или извисено към хребета си, отколкото бяха свикнали да виждат преди. Ако тема му станеше някое красиво езеро, над него се спускаше небесна усмивка, за да грее вечно на повърхността му. Ако пък възпееше старото огромно море, дълбоката бездна на страховитата му пазва сякаш се надигаше, покъртена от чувството на песента. Така светът доби нов и по-добър вид от часа, в който поетът го благослови с щастливия си поглед. Това бе дар от Създателя – последно докосване до собственото му творение. Светът не бе довършен преди да се появи поетът, за да може той да го пресъздаде и допълни.

Впечатлението бе не по-малко повзвишено и прекрасно, когато избере за герой на стиховете си своите собствени братя човещи. Мъж или жена, омърсени от пепелта на живота и пресекли жизнения му друм, към детенце, заиграло върху му – той ги възхваляваше съзрени в

поетическата му вяра. Разкриваше златните брънки на великата верига, която ги свързва с божествено родство, показваше скритите им черти, дарени от Бога, които ги правеха достойни за такова родство. Имаше наистина и такива, които, за да покажат здравомислието си, твърдяха, че красотата и възвишеността на естествения свят съществуват само във въображението на поета. Но нека такива хора говорят за себе си – Природата без съмнение ги е създала с горчиво презрение. Забъркала ги е от материала, който ѝ е останал, след като е произвела всичките свини. Що се отнася до останалото, идеалът на поета бе най-чистата истина.

Песните на тоя поет стигнаха до Ърнест. Той ги прочете след обичайния си тежък труд, седнал до пейката пред вратата на хижата си, където толкова дълго време бе пълнил с размисъл своя отид, като съзерцаваше Голямото каменно лице. И сега, докато четеше стиховете, които караха душата му да се изпълва с трепет, той, вдигаше поглед към огромния образ, който, с такава благодост грееше над него.

– О, величествен приятелю – обърна се Ърнест към Голямото каменно лице, – не е ли този човек достоен да ти прилича?

Лицето сякаш се усмихна, но не отрони и дума. Случи се така, че поетът, макар да живееше толкова далече, не само чу за Ърнест, но и много размишлява върху неговия характер, докато накрая не можеше да си представи нещо по-желано от това да се срещне с този човек, чиято немислима мъдрост вървеше ръка за ръка с благородната простота на начина му на живот. И така, в едно лятно утро той се качи във влака и привечер слезе от вагона недалеч от хижата на Ърнест. Големият хотел, който по-рано бе дом на господин Златолюб, се намираще недалеч, но праметнал пътната си чанта през рамо, поетът веднага попита къде живее Ърнест, решен да бъде негов гост.

Като наближи вратата, той намери там добрия старец с книга в ръка – прочиташе по малко и после, сложил пръст между страниците, гледаше с любов към Голямото каменно лице.

– Добър вечер – каза поетът. – Можете ли да подслоните един пътник за през нощта?

– С удоволствие – отвърна Ърнест и добави с усмивка: – Струва ми се, че Голямото каменно лице никога не е поглеждало чужденец по погостоприемен начин.

Поетът седна до Ърнест на пейката и двамата се запrikaзваха. Той често бе беседвал с най-умни и остроумни люде, но никога не бе срещал човек като Ърнест, чийто мисли и чувства бликаха с такава свободна простота и който правеше близки и най-големите истини само като ги

произнесеше. Както толкова пъти бе казано, сякаш ангели бяха работили заедно с него в полето, седели бяха с него край огнището, живели бяха с него като приятели, а той бе попил възвишеността на идеите им, като ги бе напоил със свежото и просто очарование на домашните приказки. Така си мислеше поетът. А Ърнест на свой ред бе трогнат и възбуден от живите образи, които поетът измъкваше от въображението си и които населяваха пространството край вратата на хижата с красиви образи, едновременно весели и потънали в размисъл. Хармонията между тия двама люде им позволи да постигнат по-дълбоко разбиране на света, отколкото всеки от тях би могъл сам. Мислите им се съчетаваха в една приятна мелодия, за която никой от двамата не можеше да каже, че е само негова, нито пък би могъл да отличи собствената си партия от тази на другия. Всъщност, те се водеха един друг в една област на мисълта така отдалечена и поради това така неясна, че никога не бяха стигнали по-рано до нея; и така красива, че поискаха да останат в нея завинаги.

Докато Ърнест слушаше поета, струваше му се, че Голямото каменно лице се надвесва, та да слуша и то. Погледна настойчиво в горящите очи на поета.

– Кой си ти, мой гостенино, с толкова необикновени дарби? – попита той.

Поетът докосна с пръст книгата, която Ърнест четеше:

– Ти си прочел тия стихове – рече той. – Значи ме познаваш, тъй като аз съм ги писал.

Отново и още по-настойчиво Ърнест се взря в чертите на поета. После се обърна към Голямото каменно лице и след това пак погледна госта си със смутен вид. Но лицето му посърна, той поклати глава и въздъхна.

– Защо се натъжи? – попита поетът.

– Защото – отвърна Ърнест – през целия си живот очаквах съдването на едно предсказание и когато прочетох тия стихове, започнах да се надявам, че то ще се сбъдне чрез тебе.

– Надявал си се – рече поетът с бегла усмивка – да откриеш у мене приликата с Голямото каменно лице. И сега си разочарован както по-рано от господин Златолюб, от Огън и кръв и от Каменоглав. Да, Ърнест, такава е съдбата ми. Трябва да прибавиш името ми към списъка на знаменитостите и да отбележиш още един провал на надеждите си. Защото трябва да призная със срам и тъга, аз не съм достоен да бъда изобразен от онзи благ и величествен лик.

А защо? – попита Ърнест. Посочи книгата: – Не са ли тия мисли

божествени?

– В тях има нещо от божественото – отвърна поетът. – Долавя се далечно ехо на небесна песен. Но моят живот, скъпи Ърнест, не е текъл в хармония с мисълта ми. Имал съм велики мечти, но те са си останали само мечти, защото съм живял – и сам съм си избрал такъв живот – сред нищожна и долна действителност. Понякога дори – не знам дали трябва да казвам това – не вярвам във величието, красотата и доброто, за които се говори, че са станали по-ясно видими в природата и човешкия живот след моите творби. Защо тогава, неопитен търсачо на доброто и истината, трябва да се надяваш да откриеш мен в онзи божествен образ?

Поетът говореше с тъга, а погледът му бе премрежен от сълзи. Погледът на Ърнест също.

Към залез слънце, по силата на отдавна станал постоянен навик, Ърнест трябваше да беседва на открито със събралите се съседи. Ръка за ръка с поета, все още потънали в разговор, те се отправиха към мястото. Беше малък кът сред хълмовете с мрачна пропаст отзад. Суровият ѝ отсамен склон бе очертан от красив листак на множество пълзящи растения, които като с гоблен покриваха голата скала, увесили своите гирлянди от всичките ѝ остри ръбове. На малка издатина над земята, окръжена в богата рамка зеленина, се виждаше една ниша, достатъчно голяма да приюти човек и позволяваща му да прави жестовите, които неволно съпътствуват сериозната мисъл и истинското чувство. Ърнест се настани в тоя естествен амвон и хвърли към слушателите си поглед, изпълнен с непринудена доброта. Те стояха или седяха, или се бяха излегнали на тревата – кой както намереше за добре, – златните лъчи на залазящото слънце падаха косо върху им, като смесваха отслабналата си веселост с тържественото безмълвие на групата древни дървеса, сред чиито клони бяха принудени да преминат. На другата страна се виждаше Голямото каменно лице – също така весело и също така тържествено в своята благод.

Ърнест заговори, като излагаше пред хората каквото лежеше в ума и сърцето му. Думите притежаваха сила, защото хармонираха с мислите, а в мислите личаха истина и задълбоченост, защото идваха от винаги следвания начин на живот. Проповедникът не произнасяше празни думи – това бяха думите на живота, защото живот, изпълнен с добри дела и свещена любов, бе вплетен в тях. Бисери, чисти и прекрасни, бяха разтворени в тази скъпоценна напитка. Както слушаше, поетът разбра, че характерът и личността на Ърнест бяха поезия по-възвишена, отколкото той бе написал някога. С блеснали от сълзи очи той благоговейно

гледаше почитания човек и си каза, че никога не имало лице така достойно за пророк и мъдрец, колкото този мек, приятен и умен образ, окръжен от ореола на белите коси. В далечината, високо в златната светлина на залязващото слънце, ясно се виждаше Голямото каменно лице, събрало бели облачета около себе си, като белите коси около челото на Ърнест. Изразът му на велика доброта сякаш приютяваше целия свят.

В този момент, в съответствие с една мисъл, която Ърнест се готвеше да изрази, лицето му доби величав израз, така проникнат от доброжелателство, че поетът, тласкан от неудържим вътрешен порив, протегна ръце и извика:

– Вижте! Вижте! Самият Ърнест е подобие на Голямото каменно лице!

Тогава всички погледнаха и видяха, че забелязаното от проникновения поглед на поета е вярно. Предсказанието се бе сбъднало. А Ърнест, свършил онова, което имаше да казва, хвана поета за ръка и бавно пое към дома, все още с надежда, че някой по-мъдър от него и по-добър ще се яви след време и ще прилича на ГОЛЯМОТО КАМЕННО ЛИЦЕ.

КРАЙ

© Весела Кацарова, превод от английски

Nathaniel Hawthorne

Източник: <http://dubina.dir.bg>

Сканиране и обработка: Сергей Дубина, 15 юли 2003 г.
Книжното тяло е любезно предоставено от Галина Янакиева

Публикация:

Натаниъл Хоторн, ГОЛЯМОТО КАМЕННО ЛИЦЕ
РАЗКАЗИ

Преведе от английски ВЕСЕЛА КАЦАРОВА

Съставител НАТАЛИЯ КЛИСУРСКА

Художник КОСТАДИНКА МИЛАДИНОВА

Редактор ОГНЯНА ИВАНОВА

Художествен редактор ВЕНЕЛИН ВЪЛКАНОВ

Технически редактор ПЕТЪР БАЛАВЕСОВ

Коректор АЛБЕНА НИКОЛАЕВА

АМЕРИКАНСКА. ПЪРВО ИЗДАНИЕ. ИЗДАТЕЛСКИ НОМЕР 800. ДАДЕНА ЗА
НАБОР 10. I. 1983 г. ПОДПИСАНА ЗА ПЕЧАТ 12. II. 1983 г. ИЗЛЯЗЛА ОТ ПЕЧАТ
25. V. 1983 г. ФОРМАТ 1/16/60/90. ПЕЧАТНИ КОЛИ 17. ИЗДАТЕЛСКИ КОЛИ 17.
УСЛОВНО ИЗДАТЕЛСКИ КОЛИ 15.71.

ЦЕНА 1.34 лв.

ИЗДАТЕЛСТВО „ОТЕЧЕСТВО“, СОФИЯ „Г. ДИМИТРОВ“. КЛОН ЛОЗЕНЕЦ, БУЛ.
„Г. ТРАЙКОВ“ 2а

THE portable hawthorne
viking press, new york 1969
hawthorne's short stories
vintage book's, new york 1946

Съдържание:

Предговор от Наталия Клисурска

Голямото каменно лице

Творецът на прекрасното

Дъщерята на Рапачини

Злочестината на господин Хъгинботъм

Егоизъм или змия в гърдите

Експериментът на доктор Хейдигър

Белегът

Беловласия покровител

Моят роднина майор Молино

Кроткото момче

Амбициозният гост

Мантията на лейди Елеанор

Големия гранат

Пророчески портрети

Сестрите-години

Итън Бранд

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/2397>]